

Wprowadzenie

Zagadnienia zmian rozwojowych, jakie zachodzą w sferze języka i komunikacji oraz ich relacji z innymi sferami rozwoju, były wielokrotnie podejmowane na łamach naszego czasopisma¹. Niniejszy numer zawiera artykuły pokazujące rolę zarówno niewerbalnych (zabawy z dzieckiem), jak i werbalnych (rozmowy z dzieckiem, odpowiadanie na pytania) kontaktów z dorosłymi w rozwoju językowym dziecka. Wyjaśnienia tej kwestii znajdziemy zarówno w klasycznych, jak i nowszych koncepcjach rozwoju. Zdaniem L.S. Wygotskiego, o rozwoju językowym i komunikacyjnym dziecka decyduje kontakt z dorosłymi użytkownikami języka; dostarczają oni materiał językowy oraz wzorce komunikowania się. W kontakcie z dorosłym dziecko odkrywa komunikacyjną funkcję mowy, zanim samo zacznie posługiwać się językiem. Fakt ten, znaczący dla całego rozwoju dziecka, akcentuje M. Tomasello, wskazując na przełomowe znaczenie powstania relacji: dziecko – dorosły – przedmiot. Wspólne dzielenie uwagi przez dorosłego i dziecko, związane początkowo z przedmiotem, z czasem zostanie powiązane z zastępującym go słowem. Budowanie wspólnego pola odniesienia we wzajemnych działaniach stanowi podstawę dyskursu.

Niniejszy numer *Psychologii Rozwojowej* otwierają dwa artykuły o charakterze przeglądowym, autorstwa Stefana Frydrychowicza i Małgorzaty Stępień-Nycz. W artykule *Sposoby ujmowania kompetencji komunikacyjnej – jej geneza i rozwój w perspektywie sytuacji komunikacyjnej*, **Stefan Frydrychowicz** przedstawia wyjaśnienia podstawowych terminów używanych w rozważaniach nad komunikacją interpersonalną, takich jak: wiedza, kompetencja, kompetencja językowa i komunikacyjna. Autor przywołuje różne koncepcje komunikacji i kompetencji w tym zakresie, przedstawiając na ich tle własną koncepcję

komunikacji interpersonalnej. Uważa, że komunikacja interpersonalna jest ważnym elementem społeczno-kulturowego otoczenia dziecka. W toku komunikacji dziecko zdobywa wiedzę o tym procesie i konstruuje jego reprezentację, dokonuje konceptualizacji tego procesu. Przyjmuje zatem, że na kompetencję komunikacyjną składa się wiedza o komunikowaniu się i umiejętności jej użycia oraz dostosowanie do wymogów sytuacji. Rozwój tak rozumianej kompetencji komunikacyjnej polega na wzroście wiedzy dotyczącej osobowych i czasoprzestrzennych form zmienności procesu komunikacji, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej. Komunikacja interpersonalna wpływa na rozwój człowieka, dostarczając adaptacyjnych wzorów zachowania w różnych sytuacjach, co ma zasadnicze znaczenie w budowaniu relacji międzyludzkich. Zaprezentowana koncepcja kompetencji komunikacyjnej może stanowić punkt wyjścia do badań nad jej rozwojową zmiennością.

Z kolei tekst **Małgorzaty Stępień-Nycz**, zatytułowany *Rola dyskursu emocjonalnego w rozwoju reprezentacji emocji* zawiera przegląd badań nad lingwistycznym, poznawczym i społecznym wymiarem dyskursu emocjonalnego. Dyskurs emocjonalny rozumiany jest jako rozmowa dorosłego i dziecka na temat emocji. Autorka wskazuje na rozwijające znaczenie dyskursu emocjonalnego we wszystkich jego wymiarach. W toku dyskursu dziecko poznaje nazwy stanów mentalnych, uczy się dostrzegać przyczyny i skutki emocji oraz zostaje skonfrontowane z odmienną od własnej perspektywą uczestnika dyskursu, co przyczynia się do rozwijania kompetencji w budowaniu relacji z osobą, z którą wchodzi w dyskurs.

Zamieszczone w tomie doniesienia z badań dotyczą sprawności językowych i komunikacyjnych dzieci okresu wczesnego i śred-

niego dzieciństwa w kontakcie z dorosłymi. I tak, **Stanisław Milewski** w artykule *Wyrazy n-fonemowe i n-sylabowe w mowie dorosłych adresowanej do niemowląt* przedstawia językoznawczą analizę korpusu wypowiedzi dorosłych kierowanych do niemowląt. Praca ta zapełnia lukę w tego rodzaju analizach w odniesieniu do języka polskiego, którymi dysponuje m.in. język rosyjski czy angielski. Autor rozważa także problem terminologiczny dotyczący nazewnictwa tej formy mowy, podkreślając, że w polskiej literaturze najczęściej używany jest termin „mowa skierowana do dziecka” (*child-directed speech*). Badania oparte na analizie 74 534 słowoform wykazały przewagę wyrazów krótkich, złożonych średnio z 4,15 fonemu, co czyni tę formę mowy dorosłych podobną do mowy dzieci w wieku przedszkolnym. W tej formie wypowiedzi występują najczęściej wyrazy 1-, 2- i 3-sylabowe. Milewski stwierdza, że długość wyrazów jest istotnym wskaźnikiem w ustaleniu specyfiki wypowiedzi i traktowania mowy skierowanej do dziecka jako pewnej odmiany języka, którą cechuje uproszczony rejestr. Taka odmiana stosowana jest zwykle w kontaktach z osobami o ograniczonej zdolności rozumienia normalnej mowy dorosłych; pełni funkcję nawiązywania i podtrzymywania kontaktów.

W artykule zatytułowanym *Co rodzice wiedzą o zasobie słownictwa swoich dzieci? Kwestionariuszowe badanie rozwoju słownika dzieci 2–6-letnich*, **Ewa Haman, Krzysztof Fronczyk i Iwona Girtler** pokazują zmiany w słownictwie dzieci w okresie średniego dzieciństwa. Zwracają uwagę na istotny wzrost zasobu słownikowego wraz z wiekiem, jednocześnie wskazując na momenty intensywnego przyrostu, związek zasobu słownikowego z częściami mowy oraz relacje między słownikiem biernym i czynnym. Zebrane dane oparte zostały na badaniu kwestionariuszowym rodziców dzieci. Autorzy przedstawiają jednocześnie przygotowane narzędzie badawcze (kwestionariusz), które może służyć do oceny rozwoju leksykalnego dziecka. Propozycja ta zasługuje na szczególną uwagę w sytuacji braku polskich narzędzi do oceny poziomu rozwoju językowego dziecka.

Problem komunikacji niewerbalnej w okresie przedszkolnym stanowi przedmiot badań **Ewy Czaplewskiej**. Wyniki pomysłowych badań eksperymentalnych przedstawia autorka w artykule zatytułowanym *Dekodowanie mimicznych i wokalnych oznak emocji przez dzieci w wieku 4–7 lat*. Okazało się, że dekodowanie emocji na podstawie mimiki i intonacji zmienia się wraz z wiekiem, a także zależy od rodzaju wyrażanej emocji. Wraz z wiekiem dzieci coraz bardziej korzystają z mimicznych wskaźników emocji, przy czym najlepiej dekodują emocję radości, podobnie jak osoby dorosłe. Na intonację wypowiedzi jako wskaźnika emocji zwracają uwagę dzieci młodsze, starsze zaś większą wagę przypisują treści wypowiedzi.

Na związek procesów poznawczych z językiem zwraca uwagę **Anna Szczypczyk** w artykule zatytułowanym *Rozumienie dwuznaczności przez dzieci pięcioletnie w kontekście rozwoju wiedzy o umyśle*. Badania nad dziećmi pięcioletnimi przyniosły dwa rodzaje danych. Po pierwsze, okazało się, że w zakresie poszczególnych rodzajów dwuznaczności (językowa, komunikacyjna, sytuacyjna) dzieci przedstawiają odmienne kompetencje, przy czym najwyższe wyniki osiągają w zakresie dwuznaczności językowej (odczytywanie znaczeń dwuznacznych słów). Po drugie, koniecznym warunkiem zdobycia kompetencji w zakresie rozumienia dwuznaczności jest rozumienie fałszywych przekonań. Uzyskane przez autorkę wyniki skłaniają do podejmowania dalszych prac eksperymentalnych w tym obszarze.

Rozumienia niejednoznacznego materiału w postaci metafor dotyczy artykuł **Ewy Dryll** *Rozumienie metafor z nazwą zwierzęcia w nośniku – perspektywa rozwojowa*. Autorka przeprowadziła pomysłowe badania dzieci w okresie średniego (6 lat) i późnego (8 i 10 lat) dzieciństwa nad rozumieniem konwencjonalnych i żywych (twórczych) metafor z nazwą zwierzęcia w nośniku, dotyczących cech ludzkich. Okazało się, że w toku rozwoju dziecięcej wypowiedzi stają się coraz mniej dygresyjne, ściśle natomiast związane z tematem. Ich interpretacje metafor z nazwą zwie-

rzęcia w nośniku rozwijają się w kierunku odnajdywania odniesień do cech psychicznych. Droga opanowywania metafor konwencjonalnych i twórczych okazała się odmienna.

W dziale „Recenzje i sprawozdania” zamieszczono recenzję książki Bogumiły Baumgartner *Przeżyć dwujęzyczność. Jak wychować dziecko dwujęzycznie*. Autorka, germanistka i pedagog, przedstawiła w książce własne doświadczenia wychowawcze w odniesieniu do swoich córek, które, mieszkając w Niem-

czech, posługują się jednocześnie językiem polskim i niemieckim. Książka ma charakter poradnika dla osób zainteresowanych zagadnieniem dwujęzyczności.

Numer zamyka przygotowane przez Małgorzatę Stępień-Nycz sprawozdanie z sesji naukowej poświęconej 80-letniej historii Zakładu Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej im. Stefana Szumana na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Maria Kielar-Turska

PRZYPIS

¹ Psychospołeczne uwarunkowania rozwoju mowy, 1996, 2–3; Wybrane zagadnienia rozwoju poznawczego i jego zaburzeń, 2001, 1–2; Reprezentacja poznawcza i formy komunikacji, 2003, 5; Język w procesie poznania i interakcjach społecznych, 2004, 5; Poznanie i komunikacja – rozwój typowy i atypowy, 2005, 3.